

Ahlaksız din mümkün mü?

Bunun tersini herkes sorar: *Dinsiz ahlak mümkün mü?* Bu sorunun cevabı bir *din* tartışmasına döner ve sonunda *herkesin bir dini var, benim dinim bana, seninki sana* diye bir yoldan cevaplanır. Benim ahlakıma uymasa da herkesin bir *ahlakı* var, en menfaatçisinin de, en yalancısının da, en zaliminin kendine davranışlarını izah ettiği bir *ahlakı* mevcut.

Ahlaksız din sorusunu ise hiç duymadım. *Ahlaksız* derken, *ahlaki doğrulardan bahsetmeyen* bir din. Böyle bir din mümkün mü? Mesela sadece ritüelden ibaret olsun. Kimseye *şunu yap, bunu yapma* demesin. İnsanlara ve kendimize nasıl davranacağımızı söylemesin. Böyle bir din olabilir mi?

Bu sorunun düşünülmesi *ahlak ve din* arasındaki ilişkiyi diğer sorudan daha iyi gösteriyor. Teoride mümkün olsa da ahlaki doğrular va'zetmeyen hiçbir dinin yaşayabileceğini sanmıyorum. Bu da beni *ahlak mı dinden çıkar, din mi ahlaktan* sorusunu *ikincisi* şeklinde cevaplamaya itiyor.

Temel olan ahlaktır. Ancak bunun yaşatılması için bir dine ihtiyaç vardır. Bu dinin metafiziği, *ölümsüzlük hikayesi*, insanlara belirlediği hayat tarzının sebebi ahlakın yaşatılmasıdır. Bir süre sonra ahlaki yaşatmayı bırakıp, dini cihazların ayrıntılarında boğulmamız bu hedefin aksine olsa da meselemiz ahlak meselesi.

Ancak *ahlakımızın* ne olduğunu, tabii, ayakları daha yere basan şekilde, daha *empirik* şekilde düşünmek de lazım. *İslam ahlakı* dediğimizin mesela sadece *iyilik yap, iyilik bul* demek olmadığını, İslam'ın müslümanlara ve diğerlerine karşı iki farklı ahlaktan bahsettiğini düşünmek.

Demokratik bir dünyada, propaganda motivasyonuyla söylenen sözlerin bazısına gerçekten kendimiz de inanıyoruz. Belki bu yüzden *müslümanlar iktidar olunca* şaşırдық, *hiç de beklediğimiz gibi gitmedi*.

İslam tabii ki bir topluluk ahlakı üretiyor. *İnanan* ve *inanmayan* arasında, bunlarla ilişkiler arasında bir fark var. Bu farkların *empirik* olarak açıklanması için İslam'ın modern dünyada görünür hale gelmesi gerek. Bu görünür hale gelme de ancak toplumun geneli tarafından kabul edilen, bastırılmayan bir